

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 22 квітня 2026 року

Том 1

Одеса
2026

УДК 34:004:316.4(477)
С 70

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 23.04.2026 р.)*

За загальною редакцією академіка **С. В. Ківалова**

**С70 Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квітня 2026 р.) / заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2026. – Т. 1. – 704 с.
ISBN 978-617-8763-15-2**

Матеріали конференції узагальнюють результати наукових досліджень і практичних напрацювань учених, фахівців та представників професійних спільнот, виконаних в умовах воєнного часу та глибоких суспільних трансформацій.

У збірнику представлено широкий спектр наукових розвідок і практико-орієнтованих досліджень, що охоплюють актуальні проблеми публічного та приватного права, функціонування держави, судової та правоохоронної системи, а також трансформації суспільних процесів у цифрову епоху. Значну увагу приділено питанням адміністративного, фінансового, конституційного, міжнародного, морського та митного права, а також сучасним викликам у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Окремі наукові секції присвячені проблемам удосконалення судоустрою, діяльності прокуратури, адвокатури та інших правоохоронних органів, розвитку трудового права і права соціального забезпечення, а також реформуванню цивільного, господарського, земельного, екологічного та енергетичного права. Збірник відображає також міждисциплінарний характер сучасних досліджень, охоплюючи питання філософії права, світових соціально-політичних процесів, соціології та психології, економіки та підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. Важливе місце посідають дослідження у сфері інформаційних технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту та математичного моделювання як ключових чинників забезпечення національної безпеки.

Крім того, у збірнику висвітлено проблематику педагогіки, лінгвістики права, перекладознавства, журналістики, фізичної та військової підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та практиків у галузях права, економіки, соціології, психології, політології, інформаційних технологій і суміжних дисциплін.

УДК 34:004:316.4(477)

Відповідальний за випуск професор **М. Р. Аракелян**

Матеріали видано в авторській редакції.

ISBN 978-617-8763-15-2

© НУ «Одеська юридична академія, 2026
© Автори статей, 2026

Горяга Оксана Вікторівна КНЯГИНЯ ОЛЬГА – ВИДАТНА ЖІНКА ТА ДЕРЖАВНА ДІЯЧКА	118
Єфремова Наталя Володимирівна ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЖИТЕЛІВ-ЧЛЕНІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	121
Корнієнко Ірина Валеріївна ОСВІТА ТА КНИГОДРУКУВАННЯ У ДОБУ ГЕТЬМАНЩИНИ.	124
Завальнюк Ірина Володимирівна ПРАВОВА ЕТНОЛОГІЯ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОГО ПРАВОЗНАВСТВА: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	128
Артур Ліс LEX SALICA ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПИ: МІЖ ЗВИЧАЄМ ТА ПИСАНИМИ НОРМАМИ	131
Любічанківський Ольгерд-Ілля Ілліч ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВІД ПОСТУПОВОГО ВИЗНАННЯ ДО СУЧАСНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ (1970-ТІ – 2025)	134
Саранчук Олександра Валеріївна СОВІСНІ СУДИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЯК ФОРМА НАРОДНОГО СУДОЧИНСТВА (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)	137
Еміль Сальчинський ЦЕРЕКВІЦЬКИЙ ТА НЕШАВСЬКИЙ ПРИВІЛЕЇ 1454 РОКУ: ПРИЧИНИ ЇХ ПРИЙНЯТТЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА І ЗНАЧЕННЯ	142
СЕКЦІЯ 4. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	
Львова Єлизавета Олегівна НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	146
Афанасьєва Мар'яна Володимирівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ ПРИМУСОВОЇ АСИМІЛЯЦІЇ	150
Mishyna Natalia LA LIBERTÉ COGNITIVE FACE AUX NEUROTECHNOLOGIES: ENJEUX JURIDIQUES À L'ÈRE DE L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE	153
Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ ШЛЯХОМ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ	155
Батан Юрій Дмитрович КОЛЕКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ	158
Волкова Дарія Євгенівна СВОБОДА АСОЦІАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ	162
Животовська Ірина Юрївна ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ СВІТСЬКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН	165
Іванцова Зоя Анатоліївна КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЧНОГО ВПЛИВУ	169
Панасюк Віта Миколаївна ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	171

2. Про всеукраїнський та місцеві референдуми : Закон України від № 1286-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12#Text> (втратив чинність) (дата звернення: 02.04.2026).

3. Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 1997 р. № 3-зп/1997 (у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-97#Text> (дата звернення: 02.04.2026).

4. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text> (дата звернення: 02.04.2026).

5. Бесчастний В. М. Тлумачення Конституційним Судом України поняття «конституційний лад»: теоретико-правовий аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 9-13. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/beschastnyy_v._m._tlumachennya_konstytuciynym_sudom_ukrayiny_ponyattya_konstytuciyny_lad.pdf.

Ключові слова: конституція, конституційний лад, всеукраїнський референдум, стабільність, Конституційний Суд України.

Key words: constitution, constitutional order, All-Ukrainian referendum, stability, Constitutional Court of Ukraine.

Батан Юрій Дмитрович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук*

КОЛЕКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Колективні права людини набувають особливої актуальності в умовах особливих (екстраординарних) правових режимів – таких, як надзвичайний стан, воєнний стан, стан війни, надзвичайна екологічна ситуація, надзвичайна ситуація [2]. Під особливим правовим режимом розуміють спеціальний тимчасовий порядок функціонування органів публічної влади та суспільства, зазвичай супроводжуваний обмеженням окремих прав людини, з метою відвернення значних природних, техногенних і соціогуманітарних загроз і відновлення конституційного ладу.

«Збройні конфлікти, особливо пов'язані з війною Росії проти України, демонструють слабкість міжнародних механізмів захисту прав людини. У зв'язку з цим існує потреба у вдосконаленні правових механізмів реагування на сучасні виклики» [1, р. 129-130]. Крім збройних конфліктів, техногенні та природні катастрофи, масові заворушення також зумовлюють вказану потребу. Із цією метою слід продемонструвати, на які колективні права людини найбільше впливають згадані вище особливі правові режими.

Доцільно виокремити види колективних прав людини залежно від їхнього змісту (сфери регулювання).

1. *Колективні політичні права.* Вони є фундаментом демократичного суспільства, оскільки дозволяють громадянам організовуватися для впливу на державну політику. До них, зокрема (але не виключно), належать:

1.1. *Право на мир.* Зазвичай у науковій літературі це право уналежнюють до третього покоління прав людини (із цим варто погодитися) [1, р. 127], окремого від першого покоління прав, яке містить політичні права [1, р. 125-126]. Але попри те, що право на мир не належить до першого покоління прав людини, за сферою регулювання, за змістом потреб та інтересів воно належить саме до політичних прав (так само, як і ще кілька прав третього покоління, про які йдеться нижче).

Право на мир зазначено першим, оскільки є метою запровадження деяких особливих правових режимів (передусім воєнного стану, але іноді також і надзвичайного стану – наприклад, з метою запобігання масштабному збройному конфлікту), тому заслуговує на окремі наукові розвідки як значуще колективне політичне право.

1.2. *Право на національну безпеку.* Це право – як самостійне колективне право, а не лише критерій (мірило), підстава, легітимна (правомірна) мета обмеження прав людини – охарактеризовано автором в окремій доповіді минулого року.

1.3. *Право на самооборону держави та право на колективну самооборону.* В умовах воєнного стану (та наближених до нього умовах) це право набуває особливої ваги. Згідно із сучасним міжнародним правом, кожна держава має право на самооборону, що передбачає можливість держави та суспільства протидіяти збройній агресії іншої держави. Колективна самооборона передбачає передусім можливість спільного захисту держав-членів міжнародної організації (наприклад, НАТО) або іншого об'єднання в разі збройного нападу на одну державу-члена такого об'єднання.

1.4. *Право на участь в управлінні державними справами.* На відміну від перших трьох, є класичним загальновизнаним політичним правом. Ба більше – це право є стрижневим для політичних прав, оскільки більшість інших політичних прав є похідними від нього. Але у цій доповіді право на участь в управлінні державними справами цілеспрямовано згадано не першим, оскільки у разі його конфлікту з трьома правами, які названо вище, майже завжди такий конфлікт вирішують на користь права на мир, права на національну безпеку та права на самооборону.

1.5. *Виборчі та референдарні права.* Є похідними від права на участь в управлінні державними справами. Є не лише індивідуальними (активне та пасивне виборче право), а й колективними з огляду на те, що можливість або неможливість проведення виборів або референдумів (загалом у державі або територіальній одиниці), адміністрування виборів (навіть функціонування Державного реєстру виборців) тощо акцентує саме на колективному праві народу, територіальної громади тощо обирати та визначати свій подальший курс.

Виборчі та референдарні права традиційно є суттєво обмеженими в умовах *воєнного* стану, а також обмеженими в умовах інших особливих правових режимів.

1.6. *Право на місцеве самоврядування.* Право на участь у муніципальному управлінні так само обмежено в умовах воєнного стану – наприклад, функції місцевих рад і голів можуть виконувати військові (або військово-цивільні) адміністрації населених пунктів, персональний склад яких призначають військове командування або інші органи та посадові особи публічної влади.

1.7. *Свобода зібрань і об'єднань (свобода маніфестацій і асоціацій).* Також має як індивідуальний (право особи вступити до об'єднання, право особи взяти участь у зібранні), так і колективний (право колективу зібратися, право колективу створити об'єднання, зареєструвати його, вирішувати його долю тощо) виміри. У період особливих правових режимів дуже значущою є концепція «озброєної демократії» («демократії, здатної себе захистити», «войовничої демократії»), яка дозволяє суттєво обмежувати права на свободу зібрань і об'єднань, *особливо* свободу об'єднань. Зокрема, з усіх заборонених за час незалежності України політичних партій, *майже всі* заборонено під час дії правового режиму воєнного стану з 2022 року. Крім того, під час воєнного стану заборонено проводити мирні зібрання (але ця заборона в українських реаліях в українських реаліях є певним чином «наївною» та нереальною для реалізації, тому потребує зміни та законодавчого регулювання контролю над мирними зібраннями).

1.8. *Право на доступ до публічної інформації.* З огляду на публічність інформації, носієм цього права є колектив – народ, територіальна громада тощо. В особливих правових режимах публічна влада може обмежувати доступ до певної інформації (не транслювати засідання парламенту та/або уряду, не розголошувати інформацію про воєнні втрати та деяку іншу статистичну інформацію, про використання бюджетних коштів на потреби оборони та похідні від них тощо).

Цей перелік колективних політичних прав, очевидно, не є вичерпним, окремо можна також охарактеризувати право на самовизначення, право на територіальну цілісність тощо.

2. *Колективні соціально-економічні права.* Попри те, що соціально-економічні права традиційно належать до прав другого (а не третього) покоління, деякі з них є колективними за способом реалізації. Наприклад, вони включають:

2.1. *Колективні трудові права.* Зокрема, йдеться про реалізовувані лише колективно право на страйк і на об'єднання у професійні спілки. Ці права може бути обмежено в умовах особливих правових режимів.

2.2. *Право на гуманітарну допомогу.* Це колективне право (хоча й належить не до другого, а до третього покоління прав людини, але так само за змістом є соціально-економічним) набуває значущості в умовах надзвичайного стану, воєнного стану, інших особливих правових режимів і може впливати на швидкість подолання тих негараздів, які є підставами для запровадження відповідних режимів.

2.3. *Право на продовольчу безпеку.* Це колективне право відповідної спільноти, яке кореспондує, наприклад, державному регулюванню цін на товари першої потреби.

3. *Колективні культурні права.* За аналогією із соціально-економічними правами, попри те, що культурні права традиційно належать до прав другого (а не третього) покоління, деякі з них є колективними за способом реалізації з огляду на те, що є спільним надбанням спільнот (народів, націй тощо) і свідченням їхньої культурної самобутності, ідентичності. Наприклад, вони включають:

3.1. *Право на збереження культурної спадщини.* В умовах збройних конфліктів, техногенних і природних катастроф тощо культурна спадщина часто зазнає руйнувань. Іноді це є навмисною спробою знищення історичної пам'яті певної спільноти (народу, нації, національності тощо).

3.2. *Право на доступ до культурних цінностей.* Це право перебуває під загрозою через, наприклад, закриття музеїв, евакуацію експонатів унаслідок збройних конфліктів, катастроф тощо.

3.3. *Мовні права.* Є ядром конституційної ідентичності. Їхній захист особливо актуалізується в умовах збройних конфліктів. У пункті 13.10 Рішення Конституційного Суду України від 14.07.2021 № 1-р/2021 вказано: «Мета державної мовної політики – захистити державну мову як важливий і дієвий інструмент забезпечення єдності держави та її національної безпеки» [3]. Тобто можна зробити висновок про те, що мовні права є похідними від права на національну безпеку. Крім мовних прав титульної нації, мовні права також стосуються корінних народів (в Україні – кримських татарів, караїмів, кримчаків) і національних меншин (спільнот).

4. *Екологічні права.* По-перше, у цьому випадку недоцільно навіть додавати слово «колективні», оскільки екологічні права передусім і є колективними. По-друге, так само, як мовні права є похідними від права на національну безпеку, екологічні права також є похідними від цього права, тому що екологічна безпека є складником національної безпеки. По-третє, природні та техногенні катастрофи передусім пов'язані із загрозами екологічним правам. По-четверте, в умовах збройних конфліктів також неминуче зростають екологічні ризики (забруднення території, підлив гребель тощо), а руйнування інфраструктури призводить до екологічних катастроф і навіть до екоциду.

Таким чином, в умовах особливих правових режимів колективні права всіх трьох поколінь прав людини перебувають під загрозою значних порушень, що потребує більш активних дискусій щодо забезпечення їхнього дотримання, реалізації, охорони та захисту. Аналіз і перспективи покращення цих аспектів щодо кожного з цих прав заслуговують на окремі монографічні дослідження.

Список використаних джерел:

1. Hotsuliak Y., Hartman M., Batan Y., Hryb A., Baadzhly N. Generations of human rights and their implementation in modern legal systems: modern scientific research

and implications for teaching. *Revista Eduweb*. 2025. Vol. 19(1). P. 120–133. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2025.19.01.8> (дата звернення: 30.03.2026).

2. Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / Д. С. Терлецький, О. В. Марусяк, Ю. Д. Батан, М. В. Афанасьєва та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. М. В. Афанасьєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 356 с.

3. Рішення Конституційного Суду України від 14.07.2021 № 1-п/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21> (дата звернення: 30.03.2026).

Ключові слова: колективні права, конституційне право, права людини, воєнний стан, надзвичайний стан, право на національну безпеку, право на безпеку, національна безпека.

Key words: collective rights, constitutional law, human rights, martial law, state of emergency, right to national security, right to security, national security.

Волкова Дарія Євгенівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук*

СВОБОДА АСОЦІАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ

Основою національної системи захисту права на свободу асоціацій є Конституція України, яка у статті 36 закладає фундамент реалізації цього права як невід'ємного елемента демократичного ладу. Конституція визначає свободу об'єднання не лише як суб'єктивне право особи на спільну з іншими діяльність для здійснення і захисту своїх прав і свобод, а й як інституційну гарантію функціонування плюралістичного суспільства. При цьому конституційний текст встановлює чітку диференціацію між політичними партіями та громадськими організаціями, акцентуючи на особливій ролі перших у формуванні та вираженні політичної волі громадян. Важливим є те, що право на свободу асоціацій проголошується як добровільне, що корелює з його негативним аспектом – заборонаю примусу до вступу в будь-яке об'єднання.

Варто також звернути увагу на те, що межі втручання держави у цю сферу лімітовані статтею 37 Конституції, яка дозволяє обмеження права на об'єднання виключно в інтересах національної безпеки та громадського порядку, що загальною відповідає логіці європейських стандартів.

Розвиток конституційних положень знаходить своє відображення у системі спеціального законодавства, яке структурує правовий простір діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні через призму галузевої диференції-